

...

Amerikkalaista strukturalismia

ALO RAUN *Johdatusta strukturaalikielitetieteeseen*. Tietolipas 30. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1963. 80 s.

Virossa syntyneen mutta nykyään Amerikassa elävän professori Alo Raunin kirjoittama ohut tietolipas esittelee lähinnä amerikkalaista strukturaalikielitiedettä. Hänen ohjeinaan ovat Gleasonin

ja Hockettin oppikirjat, jotka edustavat eurooppalaisesta strukturalismista poikkeavaa, behavioristista kielentutkimusta. Edellinen tosin asettaa kysymyksen, miksi merkitys syrjäytetään, mutta

vastaa siihen ylimalkaisesti: »Jätämme merkityksen pois analyysistamme juuri siksi, että olemme perin kiinnostuneita merkityksestä. Toivomme, että tutkimalla kielen rakennetta päädyimme lopulta sen välittämien merkitysten ymmärtämiseen sikäli kuin ne ovat ulottuvillamme.» (H. A. GLEASON An Introduction to Descriptive Linguistics [2., uusittu painos, New York 1961] s. 94.)

Kirjansen alussa Raun esittää Hockettin mukaan kielen viisi alajärjestelmää, joista kolme ensimmäistä »ovat keskeisiä kielentutkimuksen kannalta»: kieliopillinen järjestelmä (morfeemit), fonologinen järjestelmä (foneemit) ja morfofonologinen järjestelmä (edelliset yhdistävä koodi). Perifeerisiksi siis leimataan semanttisen ja foneettinen puoli. Amerikkalaista strukturalismia käsiteltyään Paavo Ravila puolestaan toteaa: »Kielentutkimuksen on aina kiinnitettävä ja se tulee ilman pienintäkään epäilystä aina kiinnittämäänkin huomionsa siihen, mikä kielessä on olennaisinta, nim. toisaalta äänteelliseen puoleen, toisaalta merkitykseen.» (Ks. »Kielitieteen yhtenäisyys», Sananjalka 1.)

Tietolippaan ensimmäinen luku esittelee fonologiaa, joka luokittelee äänteitä. Fonologisen analyysin pääperiaatteita on vastakohdan ja täydennyksen periaatti. Edellisen mukaan esim. [t] ja [d] ovat eri foneemeja, jos ne murteessa erottavat toisistaan esim. sanapareja kuten /maton/ : /madon/. Täydennyssuhteessa taas ovat esim. viron [t] ja [ɖ], joiden esiintyminen jakautuu äänneympäristön mukaan. Toisia periaatteita ovat foneettinen samankaltaisuus, joka ratkeaa eri kielissä eri tavoin, ja »mallin sirous» eli lähinnä se, että saman äännealueen foneemit käyttäytyvät samoissa ehdoissa samalla tavoin.

Roman Jakobson on ryhtynyt erittelemään foneemeja uudelta kannalta. Hänen mukaansa maailman kielissä on kaksitoista äänteitä toisistaan erottavaa piirrettä (prosodisten lisäksi). Foneemi on kimppu, joka koostuu tuollaisista

erottavista piirteistä. Nämä osatekijät ryhmittyvät vastakohtapareiksi seuraavasti (näyte kirjan näppäristä suomenoksisista): vokaalinen/ei-vokaalinen, konsonanttinen/ei-konsonanttinen, tiivis/hajanainen, tiukka/höllä, soinnillinen/soinniton, nasaloitunut/nasaloitumaton, katkonainen/tasajatkuinen, vihlova/lahea, pidäkkeinen/pidäkkeetön, gravis/akuutti, litteä/tavallinen, terävä/tavallinen. Tätä kaksijakoisuutta on kritikoinut mm. Hockett.

Toisessa luvussa siirrytään morfologiaan ja syntaksiin. Morfologinen analyysi on Raunin mukaan fonologisen tapainen, mutta siinä on aivan mahdollonta sivuuttaa merkityspuolta. Pelkällä jakautumisella ei morfeemeja pystytä erittelemään. Kovin yllättävältä tuntuu tekijän hyökkäys vanhaa sanaluokkajako vastaan: »Sanaluokkiaan on vielä nykyisin tapana määrittellä semanttisin keinoin: sanotaan esim., että substantiivit ovat olioiden nimiä, adjektiivit osoittavat ominaisuutta ja verbit ilmaisevat tekemistä tai olemista. Moissalla määritelmillä ei enää saisi olla sijaa edes koulukieliopissakaan, kun niitä vastaan on esitetty jo ei-strukturaalinkin kielitieteen taholta päteviä vastaväitteitä. Niinpä esim. toiseikasta, että sana *ominaisuus* on substantiivi, seuraa, että myös substantiivi pystyy osoittamaan ominaisuutta.» Raunin mukaan »kaikkein käytännöllisimpiä sanaluokkien erittelyssä ovat muoto-opilliset ainekset: taivutus- ja johtopäätteet». Jää kaipaamaan suomalaista esimerkistöä.

Sen, että suomeen ei sovellu aivan helposti sama kielenkuvaus kuin esim. englantiin, on todennut Gleasonkin (mts. 160). Hän mainitsee suomen taivutusjärjestelmästä, että »paljon useammat sijojen välisistä vastakohdista näyttävät olevan semanttisia pikemmin kuin pelkästi strukturaaleja».

Peräti kuusi sivua on suotu glottokronologialle, vaikka Raun katsookin, »että glottokronologia on yhä vielä kokeiluasteella eikä sen perushypoteesia ole

voitu osoittaa todeksi». Tekijä sanoo kuitenkin koettaneensa sen avulla mitata suom.-ugr. kielten ikäsuhteita, ja tulos ei ollut ristiriidassa nykykäsitysten kanssa. Ilmeisesti glottokronologia ei tätä nykyä ole sen tarkempi suom.-ugr. kielten sukulaisuusasteen määrityksessä kuin kartta ja harppi. Luvun otsikko »Strukturaalin kielitieteen lisiä vertailevalle kielitieteelle» ei vielä sovi leksikostatiistikalle vaan itse fonologialle.

Esiteltyään yhdessä luvussa kielitypologian uusia järjestelmiä Raun huomauttaa vielä glossematiikasta ja koneella kääntämisestä. Suppeaan kirjaan on siis mahdutettu monenlaista asiaa.

Tuntuu kuin kaikin paikoin ei olisi keski-tytty olennaiseen vaan olisi annettu sivuseikoille liikaa tilaa. Nykyistä seikka-peräisempänä teos palvelisi paremmin varsinaista kielen tutkimustamme, koska fonologia ei suinkaan ole outoa meikäläisille tutkijoille. Opiskelijan tämä kirjanen johdattaa kovin äkkiä uuteen asiaan ja oudon terminologian viidakkoon, jopa ryteikköihin, joista kukaan ei ole vielä läpi päässyt (glottokronologia). Hyvästä hakemistosta on tässä apua. Laajahkossa kirjallisuusluettelossa olisi saanut olla myös maininta Ravilan artikkeleista.

JORMA TOIVAINEN